

Mücellî'nin Manzum Şurütü's-Salâti

 İdris Söylemez*

Atıf/©: Söylemez, İdris, Mücellî'nin Manzum Şurütü's-Salâti, Artuklu Akademi 2019/6 (1), 115-143.

Öz: Türk-İslam Edebiyatı X. yüzyıldan bu yana varlığını devam ettirmektedir. Bu edebiyat sahasının temel referans kaynağı İslam dini ve onun çerçevesinde meydana getirilen zengin ilmi ve edebî müktesebattır. Bu edebiyat sahasında amaç toplumu aydınlatmak, insanı eğitmektir. Dini bir konunun anlatımını şiir formuyla sağlayan bu edebiyatın içerisinde ilmi-haller, manzum hadisler, mukaddimetü's-salâtların yanı sıra namazla ilgili kimi bilgiler ihtiva eden şurütü's-salâtlar da dikkat çekmektedir. XVI. yüzyılda Mücellî mahlaslı bir şair tarafından kaleme alınan manzûme, geneli ümmi olan ve göçebe halde yaşayan insanların, ibadetlerin tacı konumunda bulunan namaz ile alakalı farz, vacip, sünnet ve müstehap gibi kimi değerleri öğrenmelerini kolaylaştırmak maksadı taşır. Bu eser, gusül ve namaz ile ilgili kaideleri ihtiva etmektedir. Çalışma, manzûm bir mukaddime ile konunun anlatıldığı on sekiz bâbdan meydana gelmektedir. Manzûmenin mukaddimesi, mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmış olup geri kalan kısmı ise gazel tarzında kafiyeleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mücellî, Şurütü's-Salât, Mesnevi, Namaz, Abdest.

The Poetic *Shurütü's-Salât* of Mujallî

Citation/©: Söylemez, İdris, The Poetic *Shurütü's-Salât* of Mujallî, Artuklu Akademi 2019/6 (1), 115-143.

Abstract: The Turkish Islamic Literature exists since X. century. The main sources of this literature are Islamic intellectual heritage and the very rich scholarly body of knowledge developed around it. The main objective of the works in this literary genre is to enlighten the community and to educate Muslim community. In addition to catechisms, poetic hadiths, the introduction to şalât (obligatory Muslim prayers), this literary genre where religious matters can be expressed in the form of poem also includes *Shurütü al-şalât* which provides information about şalât. The work to be examined in this article was written in XV. century by a poet whose appellative is Mujallî. The objective of his work was to make it easier to understand some legal principles on şalât such as farđ (obligatory acts), wajîb (compulsory acts), sunnah and mustahab

* Dr., Malatya Battalgazi Avni Kığılı Anadolu Kız İmam Hatip Lisesi Edebiyat Öğretmeni, idrissoylemez@gmail.com.

(recommended acts) for people who were illiterate or Muslim nomads. This work also includes some basic rules regarding ghusl (full-body ritual purification) in addition to şalât. This work is composed of a poetised introduction and eighteen sections about şalât. While the introduction part of the work was written in masnawî poetic style, the rest of the work was rhymed in the ghazal form.

Keywords: Mujallî, Shurûtu's-Salât, Masnawi, Salât, Ablution.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Türk-İslam edebiyatı sahasının temel referans kaynakları Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünneti ve hadisleridir. Bu iki kaynak, aynı zamanda dinin de temel kaynaklarının başında gelmektedir. X. yüzyıldan itibaren, dinî eserlerin büyük bir kısmı bu iki kaynak etrafında oluşan muktesebatı ihtiva edecek şekilde manzum olarak oluşturulmuştur. Bu sahanın şairleri söz konusu eserleri, Arapça, Farsça ve Türkçenin imkânları dâhilinde vücuda getirmişlerdir. İslam'ın kabulüyle beraber yeni bir saha içerisinde kimi dinî ve tasavvufî eserler ortaya konmuş, bu durum dinî muhteva etrafında bir edebiyatın canlanmasına da katkılar sunmuştur.¹ Yaşamın yansıması olan bu edebiyatın muhtevasının neredeyse tamamı, dinî esaslar tarafından oluşturulmuştur. Sahanın şairleri, telif veya tercüme yoluyla edebiyat tarihimiz açısından oldukça büyük önem arz eden akaid, tarih, kelim, hadis, ilmihal ve sözlük konularıyla ilintili olarak yüzlerce eser ortaya koymuşlardır. Geçmişten günümüze İslam dini ve kurallarının yanı sıra, adab-ı muaşeret benzeri toplumsal kuralları içeren fıkıh ile alakalı çok fazla sayıda eser kaleme alınmıştır. İslam dininin esasları, İslam hukuku veya muamelatı konusunda kimi bilgiler ihtiva eden bu eserler, edebî sahamızda ilmihal ismi ile anılmıştır.² Orta Asya'dan göçlerle Anadolu'ya gelen insanlar, kendileriyle beraber Anadolu'ya farklı değerler içeren kültürel bir bilgi hazinesini de getirmişlerdir. Söz konusu bu ilmî zenginlik, bu sahada yerleşik bir zemine evrilmiş ve bu zeminin üzerinde yeni toplumsal bir değer inşaasına yol verir olmuştur. Tam anlamıyla edebî ürünlerini XIV. yüzyıldan itibaren veren yerleşik kültür, toplumun dimağında yeni bir değere bağlı olarak kimi düşüncelerin de

¹ Bilal Kemikli, "Popüler Dini Kültürümüze Dair Bir Manzûme ve Üç Şair Hudâ Rabbim Manzûrneşi Etrafında Tartışmalar", *İslamî Araştırmalar Dergisi*, XIV/III-IV, (2001): 492.

² Ayrıntılı bilgi için Bkz. Hatice Kelpetin Arpağuş, "Bir Telif Türü Olarak İlmihal Tarihi Geçmişi ve Fonksiyonu", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I/XXII, (2002): 25-56.

olgunlaşmasına katkılar sunmuştur. Bütün ilimlerle ilgili Anadolu sahasında ortaya konmuş olan veya elde bulunan yazılı eserlerin geçmişi XIII. yüzyıla dayanmaktadır. Bu dönemden itibaren fıkıh alanında bir hayli eserin kaleme alındığı bilinmektedir. Söz konusu bu eserlerin başında, topluma yol gösteren, toplumun olası sorunlarının çözümlerini ihtiva eden fetvalar gelmektedir. Ulemaya sorulan sorular ve bu sorulara verilen cevaplardan ibaret olan fetva-nâmeler, dönemin dili, sosyal hayatı ve siyasi meseleleriyle alakalı olarak ihtiva ettiği kimi bilgilerden mütevellit olup edebiyat tarihi açısından oldukça önemli eserlerdir. Bu türün en önemli örneği Ebu's-Suud Efendi'ye ait olan "*Fetâvâ-yı Ebu's-Suud Efendi*"dir.³ Fetva konulu ilk manzum eser, Şeyhülislâm Hoca Sadeddîn Efendi tarafından kaleme alınmıştır.⁴ Fıkıh konularını içeren İslam'ın temel esaslarından sayılan ibadet ve özellikle de namaz ibadeti hususunda geçmişten bu yana Arapça, Farsça ve Türkçe mensur veya manzum kimi eserler yazılmıştır.⁵ Edebiyat sahamızda yazılan fıkıh eserlerinin büyük bir kısmı Arapçadan tercümedir.⁶ Bu eserler, avamı İslam dini ve ibadet ile alakalı olarak bilgilendirmek amacıyla kaleme alınmıştır.⁷ Anadolu sahasında bu amaçla yazılan eserler arasında şunlar sayılabilir: Ahî Evren (ö 1262), *Menâhic-i Seyfi'dir*⁸; İznikî (ö.1418), "*Mukaddime*"⁹ ; Vefâyî (ö.1464-65), "*Revnâkü'l-İslâm*"¹⁰ ; Âbidî (ö.1511'den sonra), "*Ravzatü'l-İslâm*"¹¹ ; Devletoğlu Yusuf'un (ö.1424) "*Vikâyenâme*" tercümesi.¹² Birgivi'ye (ö.1573) ait olup mensur olarak kaleme alınmış ve daha sonra farklı şairler tarafından manzum olarak dil içi çevirileri yapılmış olan "*Vasiyetname-i Birgivi*" eseri de bu alanda yazılmış önemli çalışmalarındandır.¹³

-
- ³ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Pehlül Düzenli, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi ve Fetvaları*, (İstanbul: Osav Yayınları, 2012).
- ⁴ Muhittin Eliacık, "Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi ve Manzum Fetvaları", *Asos Journal: The Journal of Academic Social Science*, I/L, (2013): 276-285.
- ⁵ Ağâh Sırrı Levend, "Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *Belleten*, (1972): 72-78.
- ⁶ Levend, "Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", 77.
- ⁷ Vefâyî, *Revnâkü'l-İslam*, haz. Abid Nazar Mahdum, (İstanbul: Çile Yayınları, 2010), 13-24/ Harun Kırkıl, Türk Edebiyatında Manzum ilmiyel ve Fıkıh Kitapları ile Son Devre Ait Manzum Bir İlmihal: Manastırlı Mehmet Rifat Bey ve Manzum İlmihali", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, VII/L, (Nisan 2006): 437.
- ⁸ Mikail Bayram, "Ahi Evren Kimdir", *Diyanet İlmî Dergi*, XVII/L, (1978): 24-32.
- ⁹ Mustafa Baktır, "Anadolu'da Yazılan İlk Türkçe İlmihal Kitaplarından İznikî'nin Mukaddimesi", *Uluslararası İznik Sempozyumu* (İznik: İznik Belediyesi Kültür Yayınları, 2005), 431-442.
- ¹⁰ Vefâyî, *Revnaku'l-İslam*, 13-15.
- ¹¹ Âbidî, *Hayat Kitabı - Ravzâtü'l İslam*, haz. İsa Kayaalp, (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2016).
- ¹² Necla Pekolcay-Selçuk Eraydın-Mustafa Tahralı-Mustafa Uzun-M. Hüsrev Subaşı, *İslamî-Türk Edebiyatında Şekil ve Nevîlere Giriş*. (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000), 276-277.
- ¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sezer Özyaşamış Şakra, *Birgivi Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyet-nâmesi (Eleştirili Metin-Dil İncelemesi Sözlük)*, (Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2005), 13-14.

Bu tür eserlerin haricinde içinde İslam dininin muamelat kısmına ait namaz, oruç, hac ve zekât gibi konuları ihtiva eden eserler de bulunmaktadır. Bu tarzda kaleme alınıp namazı konu edinen eserlere “Şurûtü's-Salât” denilmektedir.¹⁴ Bu eserlerde abdest, teyemmüm ve gusül konuları, akabinde namazın farzları, vacipleri, sünnetleri, müstehapları, mekruhları ve namazı bozan durumlar ele alınmaktadır. İnsanlara dinin muamelat kısmı ile alakalı olarak kimi bilgiler vermek maksadıyla kaleme alınan bu eserler, sanat yönü itibariyle oldukça zayıftır. Sanat amacıyla kaleme alınmayan bu eserlerde, vezin kusurlarının yanı sıra dil, kafiye ve redif kullanımlarında da kimi sorunlarla karşılaşılması muhtemeldir.¹⁵ Bu çalışmamıza konu edindiğimiz manzûme, İslam'ın beş esasından biri olan namaz ve onun esaslarını ihtiva etmektedir.

I. Manzûmenin Bulunduğu Yazma

İncelediğimiz “Şurûtu's-Salât Manzûmesi”; ahlâk, ilim, ibadet, edebiyat ve dil gibi alanlarda Arapça-Türkçe olarak kaleme alınmış 48 müstakil risale veya şairlerin şiirlerinden parçalar ihtiva eden bir mecmuanın 29. sırasında yer alan çalışmadır. Mecmua; sözlük anlamıyla, “dağınık halde bulunan şeyleri bir araya toplamak” veya “bir araya getirilmiş, toplanmış, yığılmış, birikmiş” anlamlarına gelen bir sözcüktür.¹⁶ Kelime Arapça cem' masterından türemiştir. Edebî terim olarak baktığımızda ise toplanmış derlenmiş şeylerin bütünü anlamında bir veya daha fazla şair veya müellife ait farklı şekil ve hacme sahip dinî, edebî, ahlakî nesir veya nazımdan meydana gelen derleme tarzında eserlerdir: Mecmuâ-i Fetâvâ, Mecmûa-i Fevâid, Mecmûa-i Eş'ar gibi isimlerle anılarak yüzyıllar boyunca varlığını sürdürme gelmişlerdir.¹⁷ Yazmadaki te'lifatin sıralaması şu şekildedir:

06 Mil Yz B 346/1	Burhân ed-dîn ez-Zernûci.	Ta'lîmu'l-Muta'allim
	li-Ta'allumi Tarîki'l-İlm. 1b-7b (Arapça)	
06 Mil Yz B 346/2	Mahmûd el-Karâmânî.	Kasîde 8a-8b (Türkçe)
06 Mil Yz B 346/3	Müellifi Bilinmeyen.	Kasîdetü Yekûlü'l-
	Abd 24a-28a (Türkçe)	

¹⁴ Âlim Yıldız, “Müellifi Meçhûl Bir Şurûtu's-Salât Mesnevîsi”, *Geleneğin İzinde*, ed. Âlim Yıldız, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013), 358.

¹⁵ Ayrıntılı Bilgi için Bkz. Hatice Kelpetin Arpaguş, “İimihal”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXII, (İstanbul 2000), 139-141.

¹⁶ Yaşar Çağbayır, *Ötügen Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, (İstanbul: Ötügen Yayınları, 2017), 1019.

¹⁷ Mustafa Uzun, “Mecmua”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara 2003), XXVIII, 265.

06 Mil Yz B 346/4	Şeyh Sa'd-Allâh Halveti.	Şerh-i Kasîdetü'l-Bürde, 9a-23b (Türkçe)
06 Mil Yz B 346/5	Müellifi Bilinmeyen.	Tercümeti'l-Kasîdetü Yekûlü'l-'Abd, 24a-28a (Türkçe)
06 Mil Yz B 346/6	Müellifi Bilinmeyen.	Terceme-i Bazı Ayât-ı Zebûr, 28a-32b (Türkçe)
06 Mil Yz B 346/7	Müellifi Bilinmeyen.	Du'â-i Seyfî. 33a-40b, (Arapça)
06 Mil Yz B 346/8	Müellifi Bilinmeyen.	Şerh-i Du'â-i Nûr. 41a-b, (Türkçe)
06 Mil Yz B 346/9	Müellifi Bilinmeyen.	Risâle-i Kenzü's-Sâlikîn, 42a-48a (Türkçe)
06 Mil Yz B 346/10	Müellifi Bilinmeyen.	Tefsîr Sûre Ve'd-Duhâ. 48b-50a (Arapça)
06 Mil Yz B 346/11	İlahî Abd-Allâh Nakşibendî	Esrâr-nâme. 50a-58b (Türkçe)
06 Mil Yz B 346/12	Müellifi Bilinmeyen.	Risâle-i Makam-ı Ma'rifet-i Hür ve Kusûr Cennet-i Veledân. 59a-b (Türkçe)
06 Mil Yz B 346/13	Akşemseddîn Mehmed b. Hamza.	Risâle-i Makamât-ı Evliyâ 60a-66b (Türkçe)
06 Mil Yz B 346/14	Müellifi Bilinmeyen.	Risâle-i Makâm-ı Ma'rifet Terakkî ve Urûc Ademiyân ve Merâtib-i İnsân. 67a-b (Türkçe)
06 Mil Yz B 346/15	Müellifi Bilinmeyen.	Makâm-ı Ma'rifet-i Beden-i İnsân. 67b (Türkçe)
06 Mil Yz B 346/16	Müellifi Bilinmeyen.	Risâle-i Beyân-ı Kerâmât. 68a-71b (Türkçe)
06 Mil Yz B 346/17	Şihâb ed-dîn Ömer b. Muhammed es-Sühreverdî.	el-Vasîye 71b-
06 Mil Yz B 346/18	Müellifi Bilinmeyen.	Risâle-i Nasâyih lî's-Sâlikîn. 73a-74b (Türkçe) 72b (Arapça).
06 Mil Yz B 346/19	Müellifi Bilinmeyen.	Risâle-i Eyyâm Usbu' . 75a-78b. (Türkçe)
06 Mil Yz B 346/20	Müellifi Bilinmeyen.	Risâle-i Beyân-ı eş-Şehr fi-Küllü Yevm 79a-80a (Arapça)
06 Mil Yz B 346/21	Müellifi Bilinmeyen.	Risâle-i Beyân fi-Eyyâme'l-Meşhûri'l-Mürûmiyye 80b-82b (Arapça)

- 06 Mil Yz B 346/22 Müellifi Bilinmeyen. Risâle der Beyân-ı Nâm-ı Enbiyâ'-i Mürselîn. 83a-b (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/23. Müellifi Bilinmeyen. Bahr-ı Tavîl. 84a-85a (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/24. Müellifi Bilinmeyen. Risâle fî-Beyân fî's-Sinâ'î ve'l-Futuvvet fî'l-Meşayîh. 86b-87a (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/25. Mücellî. Risâle-i Beyân-ı Feth-i Kal'a-i Egrî ve Gazâ-i Tabur. 87b-89b
- 06 Mil Yz B 346/26. Mücellî. Tertîb-i Sefer-i Engirûs. 90a-90b (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/27. Mücellî. Nazm-ı Şurûtu's-Salât. 98b-101ab (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/28. Mücellî. Gazaliyât. 103a-120b (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/29. Müellifi Bilinmeyen. Tercemetü'l-Vasîyetü'l-Îmâmi'l-A'zam. 120b-122a (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/30. Müellifi Bilinmeyen. Hikâye-i Bâyezîd Bestâmî. 123a-124b
- 06 Mil Yz B 346/31. Müellifi Bilinmeyen. Risâle-i Ahvâl-i Iskâtû's-Salâti 125a (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/32. Müellifi Bilinmeyen. Risâle-i Beyân-ı Salâtü'l-Kadâ. 126a-b (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/33. Abd el-Hâdî Vardârî (Türkçe) Silsile-i Evliyâ. 129b-131a
- 06 Mil Yz B 346/34. Müellifi Bilinmeyen. Risâle fî's-Sücûdî's-Sehv. 134a-134b (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/35. Müellifi Bilinmeyen. Hikâyât. 149a-163b (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/36. Müellifi Bilinmeyen. Hikâye-i Fir'avn. 164a-165a (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/37. Alî b. Hemdem b. Aydın b. Halîl Risâle-i'İlm-i Sukûk. 166a-173b (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/38. Müellifi Bilinmeyen. Kavâ'idü'l-Kur'ân. 174a-184a (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/40. Müellifi Bilinmeyen. Terceme-i Vasîyetü'l-Hazreti 'Alî. 188a (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/41. Müellifi Bilinmeyen. Hikâyât. 191a-197b (Türkçe)

- 06 Mil Yz B 346/42. Refikî Esrar-nâme. 197b-198a
(Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/43. Müellifi Bilinmeyen. Risâle-i Hakîkî alâ Tarîkû'l-
Meşâyih. 201a-b (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/44. Kemâl Pâşâ-zâde Şems ed-dîn Ahmed b. Süleymân.
Râhatü'l-Ervâh fi-Def' Âhatî'l-Eşbâh. 211b-214a (Arapça)
- 06 Mil Yz B 346/45. Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. Sâbit el-Kûfî. İlm-i Kelâm
mine'l-Mezâhibi'l-Muhtelife. 214b-230b (Arapça)
- 06 Mil Yz B 346/46. Müellifi Bilinmeyen. Fütüvvet-nâme.
237a-246a (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/47. Müellifi Bilinmeyen. Cezîre-i Mesnevî.
246b-248b (Türkçe)
- 06 Mil Yz B 346/48. Müellifi Bilinmeyen. Risâle-i Zikr-i
Cemîl. 252a-253a (Türkçe)

Yazma, 280x180 mm dış 230x110 mm ebatlarında olup sert mukavva üzerine siyah meşin ciltle ciltlenmiştir. Eser kolay okunaklı bir nesih ile kaleme alınmıştır. Mecmuada yer alan diğer risaleler ve şiirler de aynı hat ile kaleme alınmıştır. Manzûme, tac filigranlı bir kâğıda yazılmış olup kâğıt saman renklidir. Mecmuanın her sayfasında 29 satır yer almaktadır. Manzûmenin, ana başlıkları surh hat ile yazılmışken konunun işlendiği esas bölüm ise siyah hat ile yazılmıştır. Metinde namazın farzları, vacipleri, sünnetleri ve müstehaplarının yanı sıra namazla ilgili diğer te'lifatlarda olduğu üzere abdest, teyemmüm ve gusülden de bahsedilmektedir. Mücellî mahlaslı bir şair tarafından "*Fâ'ilâtün, fâ'ilâtün fâ'ilün*" vezniyle kaleme alınmıştır. Manzûme, 18 bâb üzerine kurulmuş olup sonunda mürekkeple süslemeler yer almaktadır. Manzûme hicrî 1016, milâdi 1607-08 yıllarında nihayete erdirilmiştir. Değişik kütüphanelerde yaptığımız çalışmalar neticesinde bahis konusu *Şurûtu's-Salât'ın* başka bir nüshasına ulaşabilmiş değiliz.

A. Manzûmenin Adı

Makaleye konu olan manzûme, Milli Kütüphane Yazma Eserler kataloğu 06 Mil Yz B 346/29. numarada "*Nazm-ı Şurûtu's-Salât*" adıyla kaydedilmiştir. Manzûme, namazın içindeki ve dışındaki şartlarından bahsettiğinden ismin seçimi isabetli olmuştur. Manzûmenin baş kısmında ise şu isim yer almaktadır: "*Kitâb-ı Şurûtu's-Salât Sebeb-i Te'lif-i Mücellî*". Buradan da anlaşıldığı üzere eser, namaz ile alakalıdır. Eserin sonunda aynı

şair tarafından kaleme alınmış olan “*Mukaddimetü’s-Salât*” adlı bir başka manzûme ile birlikte şairin çeşitli şiirleri yer almaktadır.

B. Manzûmenin Şairi

Mücellî mahlaslı bir şaire, tezkire ve biyografi tarzı edebi kaynaklarda rastlanılmamaktadır. Bununla beraber, şair hakkında var olan yegâne bilginin tek kaynağı, şaire ait olan “*Şurûtu’s-Salât*” adlı eser ve bu eserin de içinde yer aldığı mecmuada şaire ait olan kimi şiirlerdir. Buradan hareketle kimi bilgiler veren Ahmet Topal, şairin çocukları için düşmüş olduğu tarih kıtalarında mevlûd-ı Muhammed bin Osman ifadesinin kullanıldığını söylemekte ve Mücellî mahlasını kullanan şairin asıl isminin Osman olduğunu ifade etmektedir.¹⁸ Şair, bu mecmuanın içinde yer alan eserlerinde mahlasını açıkça zikretmektedir. Burada yer alan bilgiye göre şairin mahlası şu şekildedir:

Muhtaşar kıldı Mücellî naẓm idüp
Hıfzı âsân olsun için bil yakîn¹⁹

Şairin mahlasıyla alakalı bir başka bilgi de “*Mukaddimetü’s-salât*” adlı manzûmenin sonunda yer almaktadır. Şairin mahlası burada manası ile beraber yer almaktadır:

Mîm mir’ât-ı Mücellî cîm cemâl-i Mustafâ
Lâm lillâh yâ yakîn oldı makâm-ı müntehâ²⁰

Şair burada, mahlasının anlamını açıkça izah ederek mimin aynayı yani kendisini, cim harfinin Hz. Peygamber’i ve lam harfinin de Allah’ı karşılar olarak kullandığını ifade ederek, kendisini tecelli edilen olarak Allah’ı da tecelli eden olarak zikretmiştir. Şair, açık temizleyen anlamına gelecek şekilde bir mahlas seçmiştir.

Şairin eserlerinin hiçbirinde doğum tarihi ve doğum yeri ile alakalı olarak bilgi bulunmamaktadır. Yalnız şaire ait olan çalıştığımız “*Şurût-ı Salât Manzûme*”sinde yer alan eserin yazılışı ile alakalı yıl hicrî 1016, milâdî olarak 1607-1608’e denk gelmektedir. Aşağıdaki beyitte yer alan bu bilgiden hareketle şairin XVI-XVII. yüzyıllarda yaşadığını söylemek mümkündür:

On sekiz bâb üzre yazdım ser-ber
Biñ on altı târihinde her birin²¹

¹⁸ Ahmet Topal, “Rumelili Bir Şair Mücellî ve Ravzatu’l-Esrâr Mesnevisi”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, VIII/XIII, (2013): 1561-1593.

¹⁹ 06 Mil Yz B 346/ 97b.

²⁰ 06 Mil Yz B 346/ 100b.

Mecmuada yer alan kimi şiiirlerde, şairin bugünkü Bosna²² eyaletine bağlı bir kasaba olan Pojegaya'da yaşadığı hususunda kimi bilgiler yer almaktadır:

İrdi düşmen Pojegaya fi'l-hakîka ansuzın

Çekmemişiz böyle havfı tâ irelden bu çağa²³

Yine şairin yukarıda verilen bilgilerden hareketle Pojegaya yakınlarında bulunan Sultan Süleyman Camii'nde imam/hatip olarak görev yaptığı bilgisi şiiirlerinde şu şekilde yer almaktadır:

Budur ol câmi'-i Sultân Süleymân

'Adâletle münevverdi beñizde

....

Mücellî Kutheva câmi' de târih

Hatîb oldum na'am yaz bin sekizde²⁴

"Ravzatü'l-Esrar" adlı eserin sonunda yer alan kayıta şairin, dönemin Beyazıd-i Bistamî'si olarak isimlendirilen Muhammed Müslihi'd-din Halvetî isimli bir şeyhe intisap ettiği bilgisi yer almaktadır. Burada yer alan bilgilerden hareketle şairin Halvetî olduğunu söylemek mümkündür:

Mürşidim oldı Mücellî şeyh Muhammed halvetî

Pîr-perver şeyh-i ekber Muslihü'd-dîn hâzreti

Bâyezîd-i vakt dirsem var aña îmânımız

Kasaba-ı Brut' da sâkin rûhumuz hem cânımız²⁵

Şairin eğitim hayatı ile ilgili olarak kaynaklarda veya şaire ait olan eserin bizatihi kendisinde herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bununla beraber bulunmuş olduğu görev göz önünde tutulduğunda şairin iyi bir eğitim geçmişine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra şaire ait olan şiiirler dikkatle incelendiğinde, burada kullandığı bilgiler ve dil, şairin din ve ilim dili olan Arapçayı çok iyi bildiğini göstermektedir. Bu durum gözönüne alındığında şairin düzenli bir eğitim aldığını söylemek mümkündür. Bununla beraber şiiiri amaç olarak değil araç olarak gören tasavvuf kökenli şairlerin tamamına yakınında görüldüğü üzere şiiirleri,

²¹ 06 Mil Yz B 346/ 97b.

²² Feridun Emecan, "Bosna Eyaleti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara: 2003), VI, 296.

²³ 06 Mil Yz B 346/94a.

²⁴ 06 Mil Yz B 346/94a.

²⁵ Topal, "Rumelili Bir Şair Mücellî Ve Ravzatu'l-Esrâr Mesnevisi", 1566.

sanat kaygısıyla kaleme alınmadığından kuruluşu itibariyle çok güçlü olmadığını söylemek mümkündür. Öyle ki kimi şiiirlerinde halk söyleyişlerine önem verdiği aslında bu durumun Rumeli kökenli şairlerimizin çoğunda bulunan bir özellik olduğu dikkat çekmektedir.²⁶

Şairin ölüm tarihi ile alakalı olarak eserlerinde veya edebiyat ile ilgili yazılmış olan eserlerde bir bilgi yer almamaktadır. Bununla beraber mecmua içerisinde şaire ait olan şiiirlerin içerisinde tarih olarak en sonuncusu, Sultan Mustafa için yazılan şiiirdir. Bu şiiirin yazılış yılı h. 1031 (1621-22)'dir. Bu durumda şairin 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın birinci yarısında yaşadığını söylemek mümkündür.²⁷

1. Şairin Eserleri

Şaire ait manzûmenin içerisinde yer aldığı mecmua, şaire ait şiiirlerin yanı sıra dönemin diğer şairlerinin ve alimlerinin eserlerinden de kimi örnekler içermektedir. Bu mecmuanın, tek nüshası Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 346 numarada yer almaktadır. Şaire ait olan manzûmelerin yazıldığı tarihle alakalı kimi bilgiler bulunmaktadır. Fakat mecmuanın bütünüyle ne zaman yazıldığına dair sonunda bir ketebe kaydı bulunmamaktadır. Rumeli'de yaşanan fetihlerin yanı sıra dinî ve tasavvufi özellikler içeren gazeller, muammalar, kasideler ve tercümeleri bulunan şairin mecmua içerisinde şu eserleri yer almaktadır: *İnşâ-ı Feth-i Kal'a-ı Egrî ve Gazâ-yı Tabur* (86b-91a); *Sûre-i Kur'ân Münzilü'r-rahman mi'etün ve 'aşere erba'atün* (91a-91b); *Aded-i İstintâk-ı Âyât-ı Kur'ânü'l-'Azîm* (91b); *Derbeyân-ı Secdehâ-yı Furkân-ı 'Azîm* (91b); *Feth-i Kal'a-yı Yanık* (91b) *Berâ-yı Târîh-i Garz-ı Bâğ* (92a); *Vefat-ı Sultân Murâd Han* (92a) *Cülûs-ı Sultân Muhammed Hân*: (92a) *Mevlûd-ı Muhammed bin Osmân* (92a-92b); *Feth-i Kal'a-yı Egri* (92b) *Muhâfaza-ı Pojega*: (92b) *Mevlûd-ı 'Alî bin Osmân*: (92b) *Berâ-yı Târîh-i Ziyâfet* (92b-93a) *Vefât-ı Peroîz Kethüdâ* (93a-93b) *Vefât-ı Bahtiyâr Bey ve Sultân* (93b) *Katl-i Kâdî-i Pojega* (93b-94a) *Berâ-yı Târîh-i Diger* (94a) *Kuthevada Gevgili Ağası Yaptırdığı Köşkdür* (94a); *Berâ-yı İmâmet-i Hitâbet* (94a); *Mevlûd-ı Hasan bin Osmân* (94b) *Feth-i Boboçça* (94b) *Feth-i Kal'a-ı Kanije* (94b) *Vefât-ı Serdâr İbrâhîm Paşa-yı 'Âdil* (94b-95a) *Mevlûd-ı Hüseyin bin 'Osmân* (95a) *Mevlûd-ı Sunullâh bin 'Osmân* (95a) *Celâlî Hasan Paşa'ya Bosna Verildi* (95a) *Cülûs-ı Sultân Ahmed Hân-ı Hakan-ı Rûm* (95a) *Muhammed Paşa Pojega Beyi Olduğudur*

²⁶ Halil Çeltik, *Divan Sahibi Rumeli Şairlerinin Şiir Dünyası*, (Ankara: MEB Yayınları 2008), 234.

²⁷ Topal, "Rumelili Bir Şair Mücellî Ve Ravzatu'l-Esrâr Mesnevisi", 1566.

(95a-95b) *İsm-i Muhammed Paşa* (95b) *Boçka-ı Macar ili Pâdişâha Tapdığıdır* (95b) *Binâ-ı Kahvehâne* (95b) *Vefât-ı Vezîr 'Alî Paşa* (95b) *Vefât-ı Şeyh Receb Kethüdâ* (96a) *Berâ-yı Ahvâl-i Kitâbet* (96a) *Mısra'-ı Târîh-i Aherî-i Bî-Nukât* (96a) *Berâ-ı Livâ-yı Mü'min Beg* (96a) *Ân Kasaba-ı Burut-ı Despot* (96a) *Güft-i Târîh-i Mücellî bî-nukat* (96b) *Sırr-ı Târîh-i İnsân-ı Kâmil* (96b) *Vefât-ı Şeyh 'Alî Efendi* (96b) *Sultân Ahmed Han Muhammed Bege* (96b) *Gurrenâme-i Mücellî 'an Ma'rifet-i Felekiyye* (97a) *Kitâb-ı Şurûtu's-salât* (97b-99a) *Der-Beyân-ı Erkânü's-Salât* (99b-100b) *Der-Beyân-ı Sıfât-ı Eşyâ ki Der-Hilkat-i Benî Âdem* (100b) *Der-Beyân-ı Makâm-ı Ubudiyyet-i İslâm* (100b) *Der-Beyân-ı Dîn 'Alâ Tarîk-i Şer'-i Mübîn* (100b) *Der-beyân-ı Makâm-ı Ubudiyyet-i İmân* (100b) *Der-Beyân-ı Ahvâl-i Tevbe 'Ani'l-İsyân* (100b) *Der-Beyân-ı Makâm-ı Tevfk-i Rabbânî* (100b) *Bende Mücellî Sûret-i Cemîl Nümûden* (100b) *Der-Beyân-ı Hikmet-i Rabbânî ve Fazl-ı Yezdânî* (101a-101b), *Gazeller* (102a-102b) *Muamma ve Lugazlar* (103b-107a) *Nazîre-i Mücellî* (109a) *Kasîde-i Kimyâ-yı Sa'âdet-i Tercüme-i Mücellî* (111a-111b) *Tecellî-i Sırr-ı İlâhî* (111b-112a) *Muktezâ-yı Ahvâl-i Dehr* (112a) *Medh-i Şa'bân Efendi* (112b) *Vireveniçe (Virovitiçe) Hatibî Recâî Efendiye Cevab* (112b-113a) *Târîh-i Vefât-ı Recâî Efendi* (113a); *Derviş Paşa Vukamine Emînlik Virdigidür* (113a-113b) *Kıt'a-ı Muamma-ı Sırr-ı Hafî: (117a) Târîh-i Mecmû'atu'l-Esrâr* (197a-197b) *Ravzatu'l-Esrâr* (209a-209b) *Berâ-yı Ferzendân-ı Östörgona Gönderilen Mektûb Sûretidür* (232a-233b) *Medh-i Östörgon: (233b-234a) Muhemmes-i Mücellî Berâ-yı Medh-i Östörgon* (234a-235a) *Hazâ Risâle-i Ravzatu'l-Esrâr* (236b-237b) *Tevhîd-i İlâhî-i Bî-Zevâl* (250a-250b); *Cülûs-ı Sultân Mustafâ* (252a).²⁸

C. Manzûmenin Yazılış Tarihi

Mücellî, eserin manzum mukaddimesinde “*Nazm-ı Şurût-i Salât*” adlı manzûmesini yazmış olduğu tarihi şu şekilde zikretmektedir:

On sekiz bâb üzre yazdım ser-ber
Biñ on altı târihinde her birin²⁹

Burada var olan bilgilerden hareketle “*Nazm-ı Şurût-ı Salât*” adlı manzûme, milâdi 1607-1608 yılları arasında kaleme alınmıştır.

²⁸ Topal, “Rumelili Bir Şair Mücellî ve Ravzatu'l-Esrâr Mesnevisi”, 1567-1568.

²⁹ 06 Mil Yz B 346/ 97b.

D. Manzûmenin Yazılış Nedeni

Mücellî, mukaddimedede İslam dini açısından önemli olan namaz ve ona ait olan şartların öğrenilip kolayca ezberlenmesi maksadıyla bu manzûmeyi kaleme aldığı ifade etmektedir:

Bu kitâbın nazmına kıldım şurû'
Tâ ki ezber ide ümmî müslimîn

'Arabîden Türkîye döndermişem
Mübtedîye feth-i bâb olsun qarîn³⁰

Bu manzûme, ümmî olan halkın Hz. Peygambere nas ile yani vahiyle bildirilen İslam dinine ait kimi değer ve özellikleri rahat öğrenebilmeleri ve kolayca ezberleyebilmeleri amacıyla şiirin imkânları çerçevesinde kaleme alınmıştır. İslam'ın temel esaslarından olan namaza ait olan farz, vacip ve sünnetin öğrenilmesi ve bu emirlerin yerine getiriliyor olması, feridin Allah ile kurmuş olduğu bağın güçlü olması anlamına geldiği gibi, toplumsal hayatın inşa edilmesini de kolaylaştırması bakımından oldukça önemlidir. Bu sebepten bahis mevzu bu manzûme, Müslümanların dinlerini öğrenmesi maksadıyla muhtasar olarak kaleme alınmıştır.

E. Manzûmenin Şekil Unsurları

"Nazm-ı Şurûtu's- Salât" adlı manzûme, mukaddime ile başlar. Bu bölüm on dört beyitten meydana gelmektedir. Manzûme, toplamda on sekiz bâb üzerine tertip edilmiştir. Her bâba ait bilgi kırmızı mürekkeble yazılmış ve akabinde şair her bâbı farklı sayıda beyitle inşa etmiştir: 1 ve 2. Bab 3, 4/12, 5/14, 6/5, 7/4, 8/2, 9/5, 10/2, 11/5, 12/3, 13/3, 14/3, 15/3, 16/1, 17/3, 18/3'er beyitle kurulmuştur. Aruzun "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbı ile kurulu bulunan metinde mukaddimedeki kafiyelenişi mesnevideki ile aynı olup aa, bb, cc şeklinde iken esas konunun işlendiği kısımda ise her bâb kendi içinde gazel tarzında aa, xa şeklinde kafiyelenmiştir. 8, 10 ve 16. bâbların dışındaki bâblar ise ikiden fazla beyitten meydana gelmektedir. Bâbları birbirinden ayıran başlıkların her biri Arapça olarak yazılmıştır. Hemen akabinde ise konu ile alakalı bölüm gelmekte olup konular sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Manzûmenin tamamında aynı aruz

³⁰ 06 Mil Yz B 346/ 97b.

kalıbı kullanılmıştır. Manzûme dinî bir konu olan namazı ihtiva eden öğretici bir metindir. Sanat gâilesi ile ele alınmadığından aruzun metne başarılı bir şekilde uygulanmadığı görülmektedir.

Manzûme, farklı beyit sayılarını ihtiva eden 18 bâbdan meydana gelmektedir. Bu başlıklardan altısı namaz, sekizi abdest, dördü gusül ile alakalıdır. Toplamda 95 beyitten meydana gelen eserin ilk 14 beyti manzûm mukaddimedir. Eserde yer alan konulardan namaz ile alakalı konular şu şekildedir: namazın şartları 4 beyit, farzları 3 beyit, vacipleri 5 beyit, sünnetleri 12 beyit, müstehapları 14 beyit, mekruhları 5 beyit ve ifsadları 4 beyit. Abdest ile alakalı konular şöyledir: abdestin farzları 2 beyit, sünnetleri 3 beyit, müstehapları 2 beyit, adabı 5 beyit, nafileleri 3 beyit, mekruhları 3 beyit, yasakları 2 beyittir, ayrıca abdesti bozan şeyler 3 beyitte ele alınmıştır. Gusül ile alakalı konular ise guslün farzları 1 beyitte, vacipleri 3 beyitte, sünnetleri 3 beyitte, müstehapları ise 2 beyitte ele alınıp işlenmiştir.

F. Manzûmenin Muhteva Unsurları

Mücellî'nin "*Şurûtu's-Salâti*" manzûmesi, manzum bir mukaddime ile başlamaktadır. Mücellî Türk-İslam edebiyatı sahasında manzum ve mensur tarzda kaleme alınan bütün te'liflerde olduğu üzere eserine, Allah'a hamd ve akabinde Allah'ın zatını anlattığı tevhid bölümüne yer vererek başlamaktadır. Akabinde Hz. Peygambere salat ve selam bölümü gelir. Bu bölümde Hz. Peygamber'in üstün meziyetlerine yer veren şair, akabinde manzûmenin sebep-i telif bölümüne geçer. Burada açıkça zikredildiği üzere şair faydalı bir iş yaparak kıyamet günü Hz. Peygamber'in şefaatine mazhar olmayı ummaktadır. Mücellî, manzûmeyi basit bir şekilde kurguladığını Arapçadan tercüme ederek vahiyle Hz. Peygamber'e bildirilmiş olan İslam dininin temel esası olan namaz ve onun başlangıcını oluşturan şartları kolay anlaşılabilir, ezberlenebilir olsun diye böyle müfid ve muhtasar bir çalışma vücuda getirdiğini açıkça beyan etmektedir. Amacı, ümmi Müslümanlara, dinlerine ait temel emirlerden olan namaz konusunu öğretmektir.

Bu sebepten Mücellî halka ulaşmayı önemsemiş ve şiirlerinin yazımında halka faydalı olmayı birinci esas olarak kabul etmiş olduğundan şiirlerinde sanattan ziyade faydayı esas kabul etmiştir. Dinî müktesebat çerçevesinde eserlerini meydana getiren şairler ki büyük bir çoğunluğu alim ya da tasavvuf müntesibidir. Bu sebepten eserlerinde sanattan ziyade kolay söyleyişi, halka faydalı olmayı önemsemektedirler. Bundan dolayı, onun

şiiirlerini kaleme alırken sanat ideasından uzak, fayda esasını önemseddiği bir gerçektir. Dolayısıyla şair sanatın kendisinden ziyade, muhtevaya önem vererek meselelerin anlaşılır olmasını kolaylaştırmayı düşünmüştür.

Manzûmesini oluştururken evvela başlığı veren şair, akabinde başlıkla alakalı bilgileri şiirin değerleri çerçevesinde aktarma yoluna gitmiştir. Çalışma, birbirini tamamlayıcı şu konulardan meydana gelmektedir:

Bâbu Şurûtü's-Salât (Namazın Şartları): Namazı kılmayı dileyen kişi evvela şu sekiz şartı yerine getirmelidir: setr-i avret, niyet etmek, abdest almak, abdest için su bulamazsa teyemmüm etmek, kibleye yönelmek, bedeni, elbiseyi, namaz kılacağı yeri temizlemek. Beş vakit namazı eda etmesi gereken birinin bu konuları bilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla da eser bu konuları ele almaktadır.

Bâb-ı Ferâyizi's-Salât (Namazın Farzları): Namazın farzları altı tane olup eserde şöyle sıralanmıştır: ayakta durmak, tekbir almak, Kur'an okumak, rukû', secde ve son oturuş ile namazı tamamlamak.

Bâbu Yücebü's-Salât (Namazın Vacipleri): Namazın vacipleri on iki olarak ele alınmaktadır: ön oturma, son tahiyat, Kur'an okumak, açıktan okumak ve gizli okumak, kunut okumak, iki tahiyat okumak ya da oturmak, altı tekbir almak, namazın erkânına dikkat etmek, gizli ve açık okumalar yapmak, selam vermek, vaciplerden birinin terki neticesinde sehiv secdesi yapmak.

Bâbu Süneni's-Salât (Namazın Sünnetleri): Namazın sünnetleri yirmi beştir: besmele, âmin, tesbihler, başlangıçta ellerin kaldırılması, tesmi', sağ elin sol el üzerinde olması, el ve ayak parmaklarının kibleye dönük olması, dua okumak (sübhâneke duası), tesbihat yapmak, ellerini dizlerinin üzerine koymak, secdede başını ellerinin arasında yere koymak, kolları bedenden ayrı tutmak, tekbir ve sena, son iki rekâta Fatiha'dan sonra sûre okumamak, üç sefer ruku ve secdede tesbihte bulunmak, rükûda dizler bitişik olmak, son oturuşta sol ayak üzerine oturmak ve sağ ayağı dikmek, teşehhüd ve salavat okumak.

Bâbu Müstehabati's-Salât (Namazın Müstehapları): Namazın müstehapları yirmi üç tanedir: ayakta durmak secde edilecek yere bakmak, rüku esnasında ayaklarının üzerine bakmak, sırtı düz olmak, secdede burnunu ve başını yere koymak, otururken önüne bakmak, el ayak parmakları kibleye bakmak, kollar bedenden ayrı olmak, secde esnasında tesbihat yapmak yani üç, beş

veya yedi kez Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ demek ve birkaç ayet okunabilecek kadar oturmak, elleri dize koymak, sağa ve sola selam vermek, secdeye varırken önce dizleri ardından elleri yere koymak, rükudan başını "Semia'llahu limen hamideh" diyerek kalkmak, secdeden önce başı daha sonra elleri kaldırmak, tekbir getirmek ve namazın bitiminde ellerini yüzüne sürmek.

Bâbu Mâ-Yekrehu fi's-Salât (Namazın Mekruhları): Namazın mekruhlarının on bir adet olduğu ifade edilmiştir: göz yummak, gerinmek, esnemek, imamdan önce bir takım şeyler yapmak, secdeye giderken yerden bir şeyler almak, elleriyle oynamak, özürsüz bağdaş kurmak, saflar arasında boşluk bırakmak, boğazını sebepsiz yere temizlemek, tertibe uymamak.

Bâbu Mâ-Yüfsidu fi's-Salât (Namazı Bozan Haller): Namazı bozan durumların on bir adet olduğu ifade edilmiştir: örtülmesi gereken yerleri açmak, konuşmak, imamdan önce okumaya başlamak, aksırana cevap vermek, yemek yemek, ağlamak, selam almak, kahkaha ile gülmek, özürsüz uyarmak.

Bâbu Ferâyizi'l-Vudû' (Abdestin Farzları): Abdestin farzlarının dört adet olduğu ifade edilmiştir: başı mesh etmek, elleri dirseklere kadar, ayakları bilekleriyle beraber yıkamak ve yüzü yıkamak.

Bâbu Süneni'l-Vudû' (Abdestin Sünnetleri): Abdestin sünnetlerinin on üç olduğu ifade edilmiştir: Besmele çekmek, necasetten temizlenmek (bunun için temiz taş veya kesek kullanmak), niyet, tertib, misvak ile ağız temizlemek, burnu temizlemek, elleri yıkamak, baş, boyun ve kulakları mesh etmek, her uzvun üçer defa yıkanması, sakalın parmaklarla karıştırılması.

Bâbu Müstehabati'l Vudü' (Abdestin Müstehapları): Abdestin müstehaplarının altı adet olduğu ifade edilmiştir: niyet, besmele ile başlamak, uzuvların yıkanmasına sağdan başlamak, her uzvu ara vermeden yıkamak, başı mesh etmek, tertibe riayet etmek.

Bâbu Adâbi'l-Vudû': (Abdestin Adapları): Abdestin adabının dokuz adet olduğu ifade edilmiştir: Hacetin giderilmesinden sonra görülmemesi gereken yerleri örtmek, sağ elle ağza ve burna su vermek, burnunu sol elle temizlemek, hacetini giderme esnasında arkasını ve yüzünü güneşe ve aya dönmek, abdest alırken konuşmamak, abdest alırken dua okumak ve kibleye dönmek.

Bâbu Nevâfili'l-Vudû' (Abdestin Nafileleri): Abdestin nafilelerinin dört adet olduğu ifade edilmiştir: her uzvu yıkarken dua etmek, taharet aldıktan sonra elini duvara sürtmek, sonra iki elini yıkamak, cinsel uzvuna ve iç çamaşırına su serpmek.

Bâbu Mekrûhâtî'l-Vudû' (Abdestin Mekruhları): Abdestin mekruhlarının altı adet olduğu ifade edilmiştir: suya sümürmek, yüzü yıkamak, sol el ile ağza ve burna su vermek, suya tükürmek, avret mahaline bakmak, büyük veya küçük abdestine bakmak.

Bâbu Menhiyyati'l-Vudû' (Abdestin Nehiyeleri): Abdestin nehiyelerinin beş adet olduğu ifade edilmiştir: suyu israf etmek, edep yerini hacetini giderirken örtmek, çıplak ayağa meshetmek, uzuvları üç kereden fazla veya eksik yıkamak, farz olan uzvu hemen yıkamak.

Bâbu Nevâkidi'l-Vudû' (Abdesti Bozan Şeyler): Abdesti bozan şeylerin sekiz adet olduğu ifade edilmiştir: ağız dolusu kusmak, yüksek sesle gülmek, kendinde olmamak, önden ve arkadan çıkanlar, abdestli olduğu halde bir yere yaslanarak uyuklamak veya soyunup uyumak, bozuk düşünce, zihin karışıklığı.

Bâbu Ferâyizi'l-Ğusûl (Guslün Farzları): Guslün farzlarının üç adet olduğu ifade edilmiştir: ağza su vermek, burna su vermek ve vücudun tamamını yıkamak.

Bâbu Vâcibâtü'l- Ğusl (Guslün Vacipleri): Guslün vaciplerinin iki adet olduğu ifade edilmiştir: bilerek ve isteyerek karşı cinse yönelmek ya da onunla beraber olmak veya uyku halinde ihtilam olmaktır.

Bâbu Süneni'l-Ğusl (Guslün Sünnetleri): Guslün sünnetlerinin on adet olduğu ifade edilmiştir: vücuda bulaşmış olan meniye temizlemek, elleri ve avret mahallini yıkamak, uzuvları üçer kere yıkamak, abdest almak, en sonunda ayakları yıkamak. Şu dört halde gusûl abdesti almak sünnettir: vakfe, ihram, cuma günü ve bayram günü.

Bâbu Müstahabâtî'l-Ğusl (Guslün Müstahabları): Guslün müstahablarının üç adet olduğu ifade edilmiştir: çocuk baliğ olduğunda, deli iyileştiğinde ve kâfir Müslüman olduğunda gusûl abdesti almalıdır.

1. Metin

97a

Kitâb-ı Şurütü's-Salât Sebeb-i Te'lif-i Mücellî

Ĥamdulillâh ferd-i Rabbi'l-'âlemîñ
Kudretile zindedir varlık hemîñ

Zerreden kıldı tecellî 'âleme
Zeyn oldı çerh-i eflâk ü zemîñ

Nitekim bir varlığa oldı sebeb
Faĥr-i 'âlem şâh-ı hatmü'l-mürselîñ

Küntü kenziñ sırrı aña oldı fâş
Hem 'ulûm-i evvelîñ ü âhirîñ

Bir daĥı evkât-ı hamsı kıldı farż
Tâ ki emrin dutalar aşĥâb-ı dîñ

Rûz-ı maĥşerde şefâ'at ide hem
Ümmetine ol şefî'î'l-müznibîñ

Aĥmede yüz biñ durûd ile selâm
Âline aşĥâbına mâ hemçün îñ

Bu kitâbüñ nazmuna kıldım şurû'
Tâ ki ezber ide ümmî müslimîñ

'Arabîden Türkîye döndermişem
Mübtedîye fetĥ-i bâb olsun qarîñ

On sekiz bâb üzre yazdım ser-be-(ser)³¹
Biñ on altı târihinde her birin

Farż vâcib sünnet ü hem nâfile

³¹ Burada kullandığımız "ser", şiirde bulunmamaktadır. Dolayısıyla burada metin tamiri yoluna gidilmiştir.

Şıdkile emrin dutan olmaz hâzin

Şart-ı İslâm emrini bilmek için
Kim Resûle naıs ile oldu mübîn

Her ki Hâkımın buyruğun bilüp duta
Ola anlar tamu odundan emîn

Muhtaşar kıldı Mücellî naẓm idüp
Hıfzı asân olsun için bil yakîn

Bābu şurūtu's-salāt

Çün namāzın şartları sekkiz ola
Setr-i 'avret niyyet ü âbdest ola

Şu yoğise kıl teyemmüm hāk ile
Kıldığın yer gövde ü ton pāk ola

Biri bu kim kıbleye karşı tura
Bir dañ beş vaqti vaqtiyle kıla

Bu sekizden kim birin terk eyleye
Kıldığı ger 'amd ü sehv bātıl bile

Bābu ferāyizi's-salāt

Altıdır farzı namāzın kıl silāh
Oqumaq Kurōān ü tekbir iftitāh

Örü durmaq son oturmaq hem dañ
Secde kılamak hem rukū' etmek melāh

Altıdan nāqıs olursa hod biri
Kıldığı bātıl olur olmaz sıhāh

Bābu mā yucıbu fı's-salāt

On ikidir bu namāz vācibleri
Öñ oturmaq soñ tañhiyyāt hem biri

Öñ ikiye sûre ta'yîn eylemek
Hem kıunût ü cehr ü ihfâ yirleri

Dü teşehhüd fâtiha 'aydinde hem
Altı tekbîr iftitâhdan ayırı

Hem isâbet eylemek lafz-ı selâm
İde tertîbe ri'âyet dîñ eri

98a

Terk olunsa sehv secde ideler
Çün bu erkân üzredir âyînleri

Bābu sünneni's-salāt

Yirmi beşdir bu namāzîñ sünneti
Besmele âmîñ selāmuñ şafveti

İftitâhdā kıaldırarak ellerin
Barmağına dege üzneyn şahmeti

Şağ elin şolı üzere bağlamak
Döşemek oldu beraber kıameti

El ayak barmağların kıbleye dut
Kıl du'â tasbîhe eyle rağbeti

Ellerinden dizleriñ öñ yere kıor
Burnıñ evvel hâmd ile şoñ cebheti

Secde içre yüz kıomağ beyne yedey
Pes bu tertîb üzre oldu vüs'atı

Ellerin uyluğa kıo tefrih idüp
Kıoltuğ açmağ oldu secde hürmeti

İde tekbîr ü ne'uzu hem şenā
Bile bî-zamm iki şoñra rak'atı

Fātiha ta'yîn ide soñ rek'ate
Üçe dek tesbîhîñ oldı 'âdeti

Dizlerine dayana 'inde'r-rukû'
Kıla hem tesmî'a yahşi 'izzeti

Qıbleye dik sağ ayağıñ barmağın
Sol ayağıñ düşe otur ki qatı

Teşehüdden soñra oqı şalavât
Oldıñ ise Hâq resülün ümmeti

Bābu mā yüstahabb-ı fi's-salāt

Yirmi üç müstehābbat oldı tam
Secde yerin gözleye itse kıyām

Yeñleriñden çıkar elin kıl dahı
Çâr esba' qademini infiśām

Ayağı üsten göre 'inde'r-rukû'
Başı arqayla berāber kıl müdām

Secdede burnun göre hem qoya baş
Teşehüdde göre önün ihtitām

El ayak barmağların qıbleye dut
Batn ü uyluq ayru ola ber-devām

Hem batından kollarıñı ayru kıl
Başıñ alnıñ secdedeykeñ ey imām

Secdede tesbîh oqumaq oldı beş
Zamm ide üç ya beş āyet ol imām

Ellerini dizlere qo ahz idüp
Sağ u sola yüz tuta 'inde's-selām

Yere öñ ço dizleriñi soñ eliñ
Ola aslınca müretteb bu nizâm

Bir dahı nisvân için idem beyân
Şol nisâ kim tâ'at üzre ola râm

El kavuşuben namāza durıcağ
Bağlaya şadrında el-hâsıl kelâm

Götüre andan berâber omuza
Ellerin tekbırde niyyet kim sihâm

Ellerin uyılıkları üzre kıoma
Ka'de içre kıla tâ kim infihâm

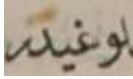
Yaşsi tertib oldı âhir fehm için
Yirmi üç müstehabbât irtisâm³²

Bābu mā-yekrehu fı'ş-salāt

135

On bir oldı mekrûh iden tâ'ati
Göz yumağ gerinmek esnemek şatı

Görine imâmınñ kıлмаğ sucûd

Almı açuğ ca hürmeti

Secdeden nesne eliyle almaya
Elleriyle oynamağdır bid'ati

Qurmaya bağdaş 'özürsüz ger ola
Qol döşemek çevre baqmaq 'âdeti

Şaf arasında durıcağ şıq dura
Taşra şafdan durmamağdır hikmeti

³² Misra, hece eksikliğinden vezne uymamaktadır.

Bābu mā-yüfsidu fî'ş-salāt

Bil namāziñ müfsidin on dört tamām
İctināb itmek gerekdir hās ü 'ām

Setrin açmağ zāhir olmağ söylemek
Hem imāmdan gayre fetḥ itmek kelām

Bir daḥı ahsurana virmek cevāb
Yemek içmek aqlamağ reddi's-selām

ḲahḲahā vü gülmek ü fi'l-i kesir
Bî 'özür etmek tenaḥnuḥ zikr-i nām

Bābu ferāyizi'l-vuḏū'

Farż-ı abdest çü dördtür bil aḥağ
Başa mesh ü yüz yumağ el ü ayak

Lıke keff ü mirfeḲeyn ü ka'beten
Pes bile oldu bu a'żā'i yumağ

Bābu süneni'l-vuḏū

Sünneti on üçdür ābdestiñ biliñ
Evvel istincā arınmağ soñ eliñ

Üç taş istincā için al ya kesek
Üçe dek her 'użvı tekrār yu siliñ

Eylemek tertib ü menşüsü'l-velā
Hem daḥı niyyet ile ābdest alıñ

Mażmaža misvāk ü istiñşāḲile
Laḥye vü barmağları taḥlil kılıñ

Baş şuyıyla Ḳulağlara³³ boyna mesh
Ḳıldıñ ise şübhesiz oldu diliñ

³³ İkinci tef'ilede vezin bozulmaktadır.

Bābu müsteĥabbātü'l-vuđū'

Müsteĥabbāt altıdır ābdestde bil
Başla sağdan birbirin ardınca kıl

Gözle tertîb başa mesh it kaplayu
Niyyet ü hem besmeyleyle başlağıl

Bābu adābü'l-vuđū'

Bil toĥuz ādāb-ı ābdest bilmege
Ĥācetinden soñra setrin örtmege

Hem şehādet gelmesi emrü'l-vuđū'
Kıbleye karşı yüzüni dirmege

Şağ elile mażmaža istinşāk hem
Şol elile yapışa sümürmege

Vaĥt-i ĥācet ayağını kıbleye
İctināb it ögün ardın virmege

Bir daĥı ābdestlenürse yoĥ aña
Kim du'adan ġayri kelām itmege

99a

Bābu nevāfilü'l-vuđū'

Bilgil ābdest içre dördür nāfile
Yuy her 'uzvı kıl du'ā ihfā ile

Ba'de'l-istincā elin dıvāra sür
İki elleriñi soñra yuy bile

Şuyı saçmaĥ tonına vü fercine
Kim tahāret birle sonıñda kıla

Bābu mekrühātü'l-vuđū'

Altıdır mekrüh-ı ābdest bid'ati

Şuya sümkürmek yüze şu urumağ

Şol elile mażmaža istinşāğ hem
Kendüden ayruğa bağmaq 'ādeti

Söylemek hem şuya tükürmek daħı
Şu dökerken nażar itmek 'avreti

Bābu münhiyyātı'l-vudū'

Beşdir ābdset içre menhı bil 'ayān
Şuyı isrāf eylemeklikdir beyān

Üçden artuğ eksik eylemek daħı
Farż olan a'zayı ğusletmek hemān

Örtmek edeb yerin istincāda hem
Yalın ayağ üzre mesh etmek revān

Bābu nevākıdū'l-vudū'

Bozan ābdesti sekizdir dem ile
Kusmağ ağızı tolu dilüñ bile

Şavtile gülmek oğunmağ kendüden
Nesne bile şol sebîlinden gele

Dayanuben yaştanuben söykünüp
Fıkr-i fāsıd işi ol dem ger kıla

Bābu ferāyizi'l-ğusl

Bilgil üçdür farzı ğüsliñ bı-ta'ab
Mażmaža istinşāğ yumak 'użvı heb

Bāb-ı vācibātü'l-ğusl

Vācibātü'l ğusli iki bil hemān
Öñ hağıķı soñı hūkmi ey cān

İştihâyla olsa ger nâzil menî
Ya uyanup bulsa tonunda revân

İkiden biri bulunsa ğusl ide
Birde meyyit vâkı' olsa nâ-gehân

Bābu süneni'l-ğusl

Ğuslın ondır süneti ey ehl-i dil
Kim menîden gövdeñ evvel pāk kııl

Fercin üç kez ellerin her 'użvı yu
Şoñradan ābdest alup ayağ yuğıl

Beyt-i āhirle Mücellî oldı tām
Vağfe vü iħrām ü 'ıydın cum'a bil

Bābu müsteħabbätü'l-ğusl

Müsteħabbü'l-ğusl üç biliñ ehemm
Kim şabı bālīg olıcağız ü hem

Bir delü mecnün iken şıhhat bula
Bir de kâfir gelse islâma ümem

Sonuç

“Şurâtü's-Salâti” isimli manzûme, manzum olarak kaleme alınan ilmihal türünden bir eserdir. Manzûme, kimliği hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almayan Mücellî mahlaslı bir şair tarafından XVII. yüzyılın başında kaleme alınmıştır. Mecmuada var olan şiirlerinden hareketle 16. yüzyılın son yarısı ile 17. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı görülen Mücellî'nin, İslamî ilimlerle alakalı olarak şiirle söz söylemeye muktedir biri olduğu anlaşılmaktadır. Manzûme bu tarz eserlerin tamamında görüldüğü üzere ümmi ve göçebe olan toplumlara dinî bilgiyi aktarmak veya din ile alakalı kimi bilgileri öğretmek amacıyla kaleme alınmıştır. Namazın insana kazandırmış olduğu manevî duygunun esas ve usulleri üzerine yoğunlaşan şair, Allah ile kurulacak bağın en önemli anahtarlarından birisi olan ve Hz. Peygamber tarafından “Dinin direği”

olarak ifade edilen “namazı” yeniden bütün özellikleriyle gündeme getirmeyi amaçlamaktadır. Manzûmeyi bir bütün olarak değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda, dinî konuları ihtiva eden şiirlerin edebi yönden zayıf olmaları, kabul edilebilir bir durumdur. Zira bu tarz eserlerde birinci derecede amaç, bir bilgiyi topluma aktarmak olduğundan, sanat geri planda kalmaktadır. Bundan dolayı, şair manzûmede sanat galesinden ziyade konunun anlaşılır olmasını ön plana çıkarmayı hedeflemiştir. Bu durum şiirin edebî hususiyetler itibariyle zayıf kalmasına sebebiyet vermiştir. Bununla beraber, şairin manzumenin kurulumunda tercih etmiş olduğu dil ve anlatım esaslarının, verilmek istenen mesajla uyumlu olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Âbidî. *Hayat Kitabı-Ravzâtü'l İslâm*. haz. İsa Kayaalp, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2016.
- Baktır, Mustafa. “Anadolu’da Yazılan İlk Türkçe İlmihal Kitaplarından İzniki’nin Mukaddimesi”, *Uluslararası İznik Sempozyumu*. ed. Ali Erbaş. İznik: İznik Belediyesi Kültür Yayınları, 2005, 431-442.
- Bayram, Mikâil. “Ahî Evren Kimdir”. *Diyanet İlmî Dergi*, XVII/I, (1978): 24-32.
- _____. *Divan Sahibi Rumeli Şairlerinin Şiir Dünyası*. Ankara: MEB Yayınları, 2008.
- Düzenli, Pehlül. *Şeyhülislam Ebussuud Efendi ve Fetvaları*. İstanbul: Osav Yayınları, 2012.
- Eliaçık, Muhittin. “Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi ve Manzum Fetvaları”. *Asos Journal: The Journal of Academic Social Science*, I/I, (2013): 276-285.
- Emecen, Feridun. “Bosna Eyaleti”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VI, 296, Ankara: 2003.
- Kelpetin Arpağuş, Hatice. “Bir Telif Türü Olarak İlmihal Tarihi Geçmişi ve Fonksiyonu”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* I/XXII, (2002): 25-56.
- _____. “İlmihal”. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXII, 139-141. İstanbul 2000.
- Kemikli, Bilal. “Popüler Dini Kültürümüze Dair Bir Manzûme ve Üç Şair Hudâ Rabbim Manzûmesi Etrafında Tartışmalar”. *İslamî Araştırmalar Dergisi* XIV/III-IV, (2001): 492-500.
- Kırkıl, Harun. “Türk Edebiyatında Manzum ilmihal ve Fıkıh Kitapları İle Son Devre Ait Manzum Bir İlmihal: Manastırlı Mehmet Rıfat Bey ve Manzum İlmihali”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* VII/I, (Nisan 2006): 433-476.

- Levend, Ağâh Sırrı. "Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *Bellekten Dergisi*, (1972): 35-80.
- Milli Kütüphane Yazma Eserler, 06 Mil Yz B 346/ 97b.
- Pekolcay, Necla - Eraydın, Selçuk - Tahralı, Mustafa - Uzun, Mustafa - Subaşı M. Hüsrev. *İslamî -Türk Edebiyatında Şekil ve Nevilere Giriş*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000.
- Şakar, Sezer Özyaşamış. *Birgivi Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyyet-nâmesi (Eleştirili Metin-Dil İncelemesi Sözlük)*, (Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), 2005.
- Topal, Ahmet. "Rumelili Bir Şair Mücellî ve Ravzatü'l-Esrâr Mesnevisi". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* VIII/ XIII, (2013): 1561-1593.
- Uzun, Mustafa. "Mecmua", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: XXVIII:265, TDV, 2003.
- Vefâyî. *Revânâkü'l-İslam*. haz. Abid Nazar Mahdum. İstanbul: Çile Yayınları, 2010.
- Yıldız, Âlim. "Müellifi Meçhûl Bir Şurütü's-Salât Mesnevisi". *Geleneğin İzinde*, ed. Âlim Yıldız, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013.

The Poetic *Shurūtu's-Salāt* of Mujallī

Citation/©: Söylemez, İdris, The Poetic *Shurūtu's-Salāt* of Mujallī, Artuklu Akademi 2019/6 (1), 115-143.

Extended Abstract

History is full with events that affected the societies profoundly. As being the products of the actions of the society, historical events are also a composition that includes the reason and results of values from which a nation is affected. Religion is one of those effective agents in this change and development. When we look holistically at the Turkish literature, it can be seen that many different religions or cultures have contributed to the Turkish culture and literature by changing and contributing it.

When the Turks meet Muslims and thereby converted to Islam in the eighth century, the conversion to Islam had an impact on them both individual and social base. This influence cannot be limited to the individual practices, but it is extended to the social, political economic and cultural practice of community. Within the Islamic civilization, the Turks also took part in the development of Islamic civilisation including literature; even they have become the main actor in this development. They also achieved to produce works in Persian and Arabic in various genres of literature; such as tawhīd, münājāt, na'āt, mawlid, hilya, prophetic biography, forty hadiths, one hundred hadiths, thousand hadiths, hicrat-nāma, shafā'at-nāma, raghabiya, mi'rājiya, qisās al-anbiyā, shurūṭ al-ṣalāt, pand-nāma, ramadāniya. One of them is the literature on ṣalāt (obligatory Muslim prayers). Ṣalāt is among the five principles of Islam. It has been the most important and the prime praying that is performed individually or in communally (preferable) five times a day.

With this profound change in the society, it was necessary to produce a literature or translate it from other literatures into the Turkish. When this literature is analysed, it can be concluded that this literature genre is introduced with the purpose of educating and enlightening the community about the principles of Islam. Also, we see that many works written in a prosaic way in different languages was translated into Turkish in a poetic way from the 13. century onwards. The shurūṭ al-ṣalāt which is the subject of this study, is found in the majmū'a/codecs numbered 06 Mil Yz B 346/29 in the National Manuscript Library Collection. Majmū'a means to recollect something together that was dispersed before. It is derived from the infinitive jam' in Arabic. From literary point of view, it is a compilation of the works that belong to one or many poets, such as Majmū'a-i fatāwā, Majmū'a-i Favāid, Majmū'a-i Aş'ar.

The work called shurūṭ al-ṣalāt is a translation of an Arabic poetic work. It mentions the essential elements of ṣalāt; such as ghusl, tayammum (ablution).

This type is a kind of literary catechism related with the concepts, such as fard (obligatory acts), wajîb (compulsory acts), sunnah and mustahab (recommended acts). In the early catechisms works, the conditions of şalât were written in a prosaic way in Arabic literature. The first catechism belongs to Abu al-Lays al-Samarkandî, named Muqaddima al-şalât. It was translated into Turkish by Qutbuddin İznîki and was known to be the first Turkish catechism in Anatolia. There are also some other examples of this type of literary type which was very important in Ottoman period. These are: Vikâye-nâme (Devletoglu Yusuf) , Rawdah al-îmân (Halil, Mustafa b. Yusuf) , Manzûm İlmihal (Ali Efendi) , Manzûm İlmihal, - Manzûm Ferâiz (Halim Efendi) , Manzûm Fiqh, Manzûma fi al-'ilm al-hâl (Vidinli Sâdi Efendi) , Manzûm Fıkıh Kitabı, - Hüdâ Rabbim Manzûmesi (Sun'ullah Ghaybî) , Vasiyetnâme/ Manzûm İlmihal (İbrahim Hakkı Birgivi) , Manzûme-i Fıkıh-ı Keydâni (Ridâi) , Kitâb shurûti al-şalât (Mujallî) , Manzûm İlmihal (Manastırlı Mehmed Rifat). In addition to these books, there are also many anonymous books whose writer is unknown, such as Manzûme-i Elli Dört Farz, Manzûme-i Otuz İki Farz.

With the Persian and Arabic literature's influence, this literary type has continued to exist from the 10. century onwards. Many poetic or religious translations or copyrighted works in Turkish are exhibited to the public in order to make those works easily accessible.

The primary sources of this literary genre are the Qur'an, hadith and the rich intellectual heritage built on the Qur'an and hadith. This literary genre was written for two aims: first, for aesthetic reasons, such as ghazal, eulogium, quadrate and the second, didactic works were written in a poetic way in order to enlighten and inform the community. Catechisms, poetic hadiths, muqaddima al-şalât, and finally the shurûti al-şalât belong to this literary genre. The subject of this study is shurûti al-şalât that belongs to a poet called Mujallî who lived in XV. century. The poet wrote this work to give information to the nomadic community on şalât (what is fard, wajîb, sunnah and mustahab) easily. This work is composed of a poetised introduction and eighteen sections about şalât. While the introduction part of the work was written in masnawî poetic style, the rest of the work was rhymed in the ghazal form. The main aim of this work is to inform the reader on some religious practices. Therefore, the literary features of the text are weakly presented. The text includes rhythm failures, general problems found in the inartistic works.